

## Pandemie jako sociologický problém: krize institucí

V tomto čísle časopisu prezentujeme druhou část rukopisů, které zachycují společenské dopady pandemie covidu-19, tentokrát se zaměřením na fungování institucí (pro předchozí soubor textů viz monotematické číslo SČ/CSR 4/2022 „Pandemie jako sociologický problém: individuum, péče a proměny domova“). Společným tématem studií publikovaných v tomto monotematickém čísle je tedy pohled na pandemii jako na situaci, která především díky lockdownům a s nimi spojeným opatřením (pro jejich definici viz editorial předchozího monotematického čísla) zásadně vstupuje do podmínek fungování společenských institucí, ať už se jedná o školu, instituce zajišťující ochranu obyvatel, rodinu či školu. Pro fungování praktik a politik, které autoři a autorky analyticky sledují, pandemie představuje spíše faktor akcelerující problémy, situace či praktiky přítomné již před jejím vypuknutím. Tyto texty tak ve výsledku přinášejí stejně tak kritické promyšlení fungování institucí v době pandemie, jako analýzu strukturálních podmínek jejich obecného fungování.

Texty tak přispívají k sociologické debatě o proměně veřejných institucí v pozdně moderní společnosti. Jak připomíná Mary Douglas, každá instituce se snaží získat legitimitu tím, že vytváří pravidla, která se jeví jako přirozená a rozumná. Instituce prostřednictvím svého fungování poskytují soubor vysvětlujících pravidel, jak mají občané takovou přirozenost a rozumnost chápat. Tato pravidla zároveň ukazují, podle jakých principů je mohou měnit [Douglas 1986: 112]. Podmínky vyjednávání těchto principů – ať už z pohledu strategií aktérů a akterek, nebo skrze významy, které našemu jednání přisuzují širší společenské souvislosti – odhalují mechanismy, jimiž jsou naše soukromé problémy regulovány veřejnými institucemi. Je takzvaně na vině naše kultura a historické nastavení občanské společnosti [Jaworsky 2021], nebo jde především o dynamiku soukromého a veřejného, jak poukazuje například feministická teorie institucí [Paterson, Larios 2021]? Jak ukazují i příspěvky v tomto čísle, regulace se odehrává na pomězi individuálních strategií a jejich zasazení do kulturního kontextu. Pandemie umožňuje znovu kriticky reflektovat povahu vztahu mezi jedincem a institucí: Jakou roli občané zaujmou? Budou dobrými rodiči, pečujícími osobami, nebo loajálními zaměstnanci? Jaký mají jejich zranitelnost a emoční rozpoložení dopad na průběh pandemie? Rozeznání této dynamiky umožňuje nejen pochopit společenské napětí během pandemie, ale také zviditelnit, co právě prožívá česká postcovidová společnost.

První dvě stati analyzují dlouhodobé uzavření škol jako bezprecedentní situaci, která dopadla nejen na organizaci vzdělávání, ale i na zajištění péče v rodinách a vnímání vztahu mezi rodiči a vzdělávacími institucemi. Texty publikované v našem předchozím monotematickém čísle „Pandemie jako sociologický problém: individuum, péče a proměny domova“ významněly především

problematické dopady tohoto opatření na genderovou dělbu práce v rodinách [Dudová, Křížková 2022; Hašková et al. 2022] a pociťovanou kvalitu partnerského života a spokojenost [Sladká, Kreidl 2022]. Studie „Proč učitelky nechodí na ošetřovačku? Emoční strategie, mikropolitiky a sebepojetí učitelek s malými dětmi v době pandemie“ obrací pozornost k rodičům z řad učitelů a učitelek. Autorky Magdalena Mouralová a Eva M. Hejzlarová v ní zkoumají důvody, které vedly k tomu, že ošetřovně jako klíčový nástroj reagující na potřebu nově uspořádat péči a práci v rodinách s malými dětmi nebyl rodiči-učitelkami využíván. Pro tyto rodiče se využití ošetřovněného stávalo symbolem profesního selhání, jež hož tíže byla v některých momentech vnímána jako potenciálně bolestivější než konflikt, který v nesnadné situaci kombinace profesní a rodičovské role prožívali.

Text „Rodina jako substitute školy? K distribuci vzdělávací zodpovědnosti ve dvou vlnách pandemie covidu-19 v České republice“ Ondřeje Kaščíka et al. diskutuje dopad dlouhodobého a opakovaného uzavření vzdělávacích institucí na dynamiku vztahu mezi rodinou a školou. Poukazuje na ambivalence, jež tato situace produkovala ve vztahu k odpovědnosti za vzdělávání. Text prostřednictvím analýzy rozhovorů s vysokoškolsky vzdělanými rodiči dětí navštěvujících první stupeň základních škol mapuje dynamiku proměny vztahu mezi školou, rodiči a jejich hodnocením kvality vzdělávání. Zatímco první vlna pandemie byla u těchto rodičů charakterizována silnou responsabilizací a identifikací s jejich (novou) vzdělávací rolí, kdy se význam školy jako instituce vzdělávání upozaďuje, druhá vlna spojená s rozšířením online forem výuky se vyznačovala znovuuustavením školy jako hlavního aktéra vzdělávání. Autor a autorky ukazují, že u rodičů s vysokým kulturním a sociálním kapitálem vedly tyto procesy ke zvýšení nedůvěry vůči vzdělávání poskytovanému školou. Pandemie v tomto ohledu u určitého segmentu rodičů posílila kritický vztah k vzdělávacím institucím a jejich identifikaci s představou rodičů jako aktérů primárně odpovědných za správu vzdělávání.

Následující dva texty tematizují dopady opatření zaváděných v souvislosti s pandemií na fungování různých systémů pomoci lidem ve zranitelných pozicích. Text „Nevědění jako faktor v nepravdivé regulaci domácího násilí na ženách v zrcadle pandemie covidu-19“ autorek Blanky Nyklové, Dany Moree a Vandy Maufras Černoohorské vychází z rozsáhlého kvalitativního výzkumu, realizovaného v období od dubna do prosince 2020, zaměřeného na problematiku domácího násilí. Vyhlášení nouzového stavu a zavádění opatření, která vedla k izolaci v domácím prostředí, a zároveň omezení faktického fungování některých organizací a služeb nabízejících pomoc ve složitých životních situacích představovaly nový kontext i pro diskuse týkající se domácího násilí. Ačkoliv se v době pandemie dostalo tomuto tématu relativně velké mediální pozornosti, samotné řešení případů domácího násilí a jeho společenská percepce se podle autorek vyznačují různými rovinami nevědění, které znemožňují systémová řešení i posílení efektivity zaváděných opatření. Text poukazuje na to, že pandemie covidu-19 nepředstavovala kontext, který by zásadně redefinoval (ne)funkčnost existujících řešení domácího násilí. Mimořádnost této situace však postupy, jakými je násilí často legitimizováno, pomohla zviditelnit.

Text Michala Synka, Dany Hradcové a Radka Cabrnocha, „Všechno stejný, všechno zastavený': Karanténa v ‚domově' pro lidi označené za postižené“, vychází z dlouhodobého etnografického výzkumu v pobytovém zařízení, do kterého vstoupila pandemická opatření. Text v kontextu analýzy těchto opatření, jež instituce v reakci na pandemii zaváděla, promýšlí způsoby, jakými jsou praktiky zaměřené na regulaci svobody legitimizovány nejen v rámci situací charakterizovaných mimořádnou mírou rizika, ale i v rámci běžného fungování těchto zařízení. Ukazuje, že opatření zaváděná v reakci na krizi způsobenou pandemií v mnoha ohledech navázala na regulace pohybů a vztahů, jež byly součástí fungování instituce již v době před vypuknutím této krize. Kontext pandemie však přinesl nový rámec pro jejich legitimizaci.

Stejně jako u předchozího čísla i v případě tohoto doufáme, že texty přinesou relevantní příspěvky do sociologické diskuse nejen společenských dopadů pandemie, ale i do obecnější debaty fungování institucí současné společnosti.

Jaroslava Hasmanová Marhánková, Anna Durnová, Ondřej Císař

## Literatura

- Douglas, M. 1986. *How Institutions Think*. Syracuse University Press.
- Dudová, R., A. Křížková. 2022. „Zvýšené nároky péče o děti v době pandemie covidu-19: péče jako břemeno, nebo příležitost?“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 58 (4): 401–426, <https://doi.org/10.13060/csr.2022.026>.
- Hašková, H., R. Dudová, L. Formánková, H. Maříková, L. Oates-Indruchová, M. Švarcová, M. Vohlídalová. 2022. „Gender a změny v dělbě práce v domácnostech s dětmi v době pandemie covidu-19.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 58 (4): 427–455, <https://doi.org/10.13060/csr.2022.025>.
- Jaworsky, B. N. 2021. „Everything's Going According to Plan(demic): A Cultural Sociological Approach to Conspiracy Theorizing.“ *American Journal of Cultural Sociology*, <https://doi.org/10.1057/s41290-021-00144-z>.
- Paterson, S., L. Larios. 2021. „Emotional Problems: Policymaking and Empathy through the Lens of Transnational Motherhood.“ *Critical Policy Studies* 15 (3): 273–291, <https://doi.org/10.1080/19460171.2020.1752760>.
- Sladká, D., M. Kreidl. 2022. „Práce z domova, konflikty mezi prací a rodinou a kvalita partnerství v době pandemie covidu-19.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 58 (4): 373–399, <https://doi.org/10.13060/csr.2022.024>.